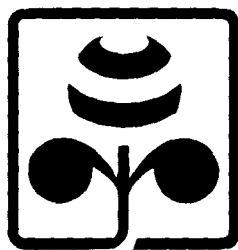

A kopt művészet kincsei – Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban

Félreismert birodalom

Finom kő- és csontfaragványok, terrakottaszobrocskák, színpompás textilek, díszes agyagedények, gyermekjátékok, síremlékek, kolostorokból származó falfestménytöredékek, oszlopfők, mennyezetkazetták, frízek és a fő művek közül is az első: egy körmeneteken használt, mindkét oldalán festett

VI. századi ikon. Válogatás a késő antik művészet remekeiből, három egyiptomi és két budapesti múzeum anyagából. Ezeket a tárgyakat így együtt még soha sehol nem állították ki. Május 18-ig most Budapesten csodálhatjuk meg őket.

FERCH

z ókori Egyiptom a nagyközönség számára fáraók, hatalmas piramisok, bámulatós falfestményekkel borított sírkamrák, hátborzongató sírablások rejtélyes földje. És persze kalandoroké is, akik minden korban ellepték ezt az országot kincsekre és/vagy dicsőségre vadászva. De arról, hogy milyen volt az akkori társadalom, hogyan éltek az emberek, a tudomány mond el sokat. A fáraók koráról könyvtárnyi irodalom szól. Sokkal kevesebbet tudunk azonban arról az időszakról (Kr. e. a IV. századtól Kr. u. a VII. századig), amelyben a görög, a római és a bizánci kultúra találkozott az egyiptomival, a pogányság a kereszténységgel.

A tegnap megnyílt kiállításon a Szépművészeti Múzeum erre az alkalomra átalakított dór csarnokában mintegy kétszáz kopt tárgyat láthatunk. (Az arab qibt szóból származó kopt a görög aigüptiosz, azaz egyiptomi rövidítése.) Közülük száznegyvenet a kairói Kopt Múzeum, az alexandriai Görög-Római Múzeum és az Alexandriai Nemzeti Múzeum anyagából, raktárak rejtekéből keresett elő, választott ki *Török László* akadémikus régészprofesszor, a kiállítás kurátora. A képet a budapesti Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményének és az Iparművészeti Múzeum textilgyűjteményének Európában ritkaságnak számító legszebb darabjaival tette még teljesebbé.

Az időrendbe és tizenhat tematikus csoportba rendezett kiállítás jól példázza, hogy Kr. u. a IV-V. században pogányság és kereszténység nem vált el mereven egymástól. A pogány és keresztény szertartásokon egyaránt használt tárgyak gyakran ugyanabból a műhelyből kerültek ki. Jól nyomon követhető az a folyamat is, hogyan lesz az arab hódítás után pusztán díszítés a valamikor jelentéssel bíró motívumokból.

Török László több évtizede foglalkozik koptológiával és núbiológiával, azaz a középső Nílus-völgy ókori történeti-régészeti kutatásával. Ő dolgozta fel a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményében őrzött nem magyarországi ókori műtárgyakat, köztük a kopt műkincseket, és ő tette közzé az MTA 1964-es núbiai expedíciójának leletanyagát. Norvégiában, a Bergeni Egyetem ókortudományi tanszékén megalapította azt a nemzetközi munkaközösséget, amely kiadta az ókori Nubia történeti forrásait – többek között kopt nyelvű anyagokkal. A Szépművészeti Múzeum kiállítását ezekre az előzményekre is támaszkodva, többéves előkészítés után rendezte meg. (Az otlettől a megvalósulásig négy kulturális miniszter regnált Magyarországon.) Fő célja az volt, hogy a bemutatott tárgyak, köztük a legjelentősebb művek közvetítésével közelebb hozza a látogatókhoz a kopt művészet értékeit, éreztesse, hogy amit látnak, az az emberiség közös kincse.

A rendkívül változatos anyagot felvonultató budapesti tárlat azzal az igénnyel készült, hogy bizonyítsa: az, amit kopt művészetnek neveznek, része az egyiptomi késő antik, korai bizánci művészetnek, amelyen belül időrendi sorrendet, minőségi különbségeket lehet meghatározni. Ugyanakkor része egy nagyobb egységnek, a késő ókori, korai bizánci földközi-tengeri kultúrának. A kopt művészet tehát bonyolult összefüggésrendszerben kialakult sokrétű kultúra, és nem a klasszikus „magas kultúrával” szemben álló „népművészet”, amely a szegény keresztény rétegek ellenállását fejezi ki a hatalmon lévőkkel szemben.

Török László professzor segítségével jártuk körül, miért volt oly sokáig ismeretlen, illetve félreismert a Kr. u. 300-tól 700-ig terjedő időszakban kialakult, jellegzetesen egyiptomi kopt művészet.

A múzeumokban őrzött kopt tárgyaknak mindössze egy ezreléke származik ásatásból, a többit a műkereskedelem szeszélye vetette fel időről időre. De még az ásatásból származók is csak amolyan melléktermékként kerültek elő, mert Egyiptomban egészen az utóbbi évtizedekig kizárólag a fáraók korának kutatására indítottak ásatásokat. A felettük lévő rétegeket gyorsan eltakarították, nem dokumentálták, leletanyagát jó, ha egyáltalán betették a raktárba. Így azt sem tudták megállapítani, hol és mikor készültek, mit lehet kiolvasni belőlük, milyen összefüggésben lehetnek más tárgyakkal. Könnyű volt tehát előre kigondolt sémákba beleilleszteni őket. A kairói kopt gyűjteményt először egy bécsi művészettörténész, *Josef Strzygowski* dolgozta fel, tőle származik a fent vázolt „népművészet”-elmélet. Ez az értelmezés élt tovább – finomítva – akkor is, amikor a hatvanas években megrendezett kopt kiállítások ismét ráirányították a figyelmet erre a művészetre. Történettudósoknak, köztük *Peter Brown*nak, a Princetoni Egyetem professzorának köszönhető, hogy a nyolcvanas években felébredt az igény a késő antik művészet árnyaltabb kutatására.

– Ha a kopt tárgyakat egyenként tüzetesen megvizsgáljuk, és stíluskritikai, művészettörténeti elemzésnek vetjük alá őket, minden a helyére kerül. Kialakul az időrendjük, megmutatkoznak a köztük lévő minőségi különbségek, kimutathatók az azonos műhelyek – magyarázza Török professzor.

Tőle tudjuk meg, hogy az előző évtizedekkel ellentétben ma már a szakmai közvélemény is nyitottabb arra, hogy meginduljon az egyiptomi keresztény korszak régészeti feltárása. Ehhez azonban rengeteg pénzre volna szükség. Szigorodott az ásatások szakmai felügyelete is. (Egyiptomban ma kizárólag egyiptológus diplomával rendelkező egyetemi tanár kaphat ásatási engedélyt – ha méltónak találja rá a döntését szigorú kritériumok alapján meghozó régiségek legfelső tanácsa, a Supreme Council of Antiquities.)

A régésznek, mint minden kutatónak, elsősorban tudományos ismeretekre van szüksége, a szerencse is csak akkor segítheti. Török László két nubi fejedelmi temető gondos feldolgozása során talált olyan leletanyagot, amelynek alapján elsőként határozta meg az egyiptomi késő antik szobrászat időrendjét. Ez tette lehetővé, hogy stíluskritikai szempontból is elemezni tudja a fáraók kora utáni egyiptomi művészetet, és be tudja illeszteni a korabeli

földközi-tengeri kultúra összefüggésrendszerébe, amelyben a mi kultúránk is gyökerezik.

– A ráismerés örömét és szabadságélményt jelent, ha megértjük, hogy létezik egyetemes kultúra. Hogy évszázadokon keresztül háttérben maradt dolgok is lehetnek fontos fejezetei. Igen nagy jelentősége van számunkra ennek a felismerésnek ma, amikor folyton globalizációról hallunk, egyetemességről alig – hangsúlyozza Török professzor.

A budapesti kiállítás alkalmából jelent meg Hollandiában angolul Török László nagy összefoglaló monográfiája a kopt művészet történetéről. Leideni kiadója most először készített paperback változatot is, hogy sokak számára tegye hozzáférhetővé a kötetet. A kiállítás katalógusa szintén két változatban készült: a tömörebb magyar nyelvű a nagyközönséget tájékoztatja, az angol nyelvű kézikönyvként is szolgálhat.

A kiállítás látványterve *Jerger Krisztina* munkáját dicséri, a katalógust *Bárd Johanna* tervezte.